

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ & ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Με τους Ρομά στο Μουσείο

Δράσεις προσέγγισης
σε Αθήνα, Δράμα, Θεσσαλονίκη,
Καλαμάτα, Κέρκυρα, Σπάρτη,
Χαλκίδα και Χίο

Με τους Ρομά στο Μουσείο

Οι Τσιγγάνοι / Ρομά είναι μια γνωστή και συνάμα άγνωστη πληθυσμιακή ομάδα, συχνά συνυφασμένη με στερεότυπες αντιλήψεις και προκαταλήψεις. Παρά τη μακράιωνη παρουσία τους στον ελλαδικό χώρο, οι πληθυσμοί Ρομά σε όλη τη χώρα παραμένουν, σε μεγάλο βαθμό, ακόμη και σήμερα, στο περιθώριο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Η δράση «Με τους Ρομά στο Μουσείο», που υλοποίησε το Βυζαντινό Μουσείο την περίοδο 2013-14, με την υποστήριξη του Προγράμματος PROGRESS (2007-2013) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είχε ως στόχο να προωθήσει την πρόσβαση Ρομά πληθυσμών στην πολιτιστική κληρονομιά, να τονώσει την ιστορική τους αυτογνωσία, να γνωστοποιήσει σε ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας χαρακτηριστικά της κοινότητας των ελλήνων Ρομά που ανατρέπουν στερεότυπες αντιλήψεις. Η προσπάθεια προσέγγισης των πληθυσμών Ρομά συνδέεται με μια αυτονόητη στις μέρες μας υποχρέωση των μουσειακών οργανισμών και ευρύτερα των υπηρεσιών που διαχειρίζονται την πολιτιστική κληρονομιά: να ανιχνεύουν τους τρόπους που διευκολύνουν την πρόσβαση στη μουσειακή εμπειρία και τη γνωριμία με τα μνημεία του τόπου όλων των επιμέρους ομάδων πληθυσμού, με έμφαση στις ομάδες που αντιμετωπίζουν εντονότερα προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού. Στην περίπτωση δε των Ρομά, η προσπάθεια αυτή εκ μέρους των φορέων που έχουν την ευθύνη για την προστασία και ανάδειξη του μνημειακού πλούτου της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου έχει μια ιδιαίτερη σημασία. Συνδέεται με την ανάγκη ανάδειξης της ίδιας της ιστορικής διαδρομής

των Ρομά, δεδομένου ότι η πρώτη παρουσία τους σε ευρωπαϊκό έδαφος καταγράφεται στον ελλαδικό χώρο κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο. Στους βυζαντινούς χρόνους, άλλωστε, φαίνεται πως δημιουργούνται οι όροι Τσιγγάνοι και Γύφτοι, που έμελλε να χρησιμοποιηθούν ευρύτερα στις ευρωπαϊκές γλώσσες ως προσδιοριστικό της ταυτότητας πληθυσμών Ρομά που εγκαταστάθηκαν στον ευρωπαϊκό χώρο.

Στο πλαίσιο της δράσης «Με τους Ρομά στο Μουσείο», το Βυζαντινό Μουσείο προχώρησε:

- Στην παραγωγή, σε σύμπραξη με το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου, τεσσάρων ταινιών μικρού μήκους, που γυρίστηκαν από καταξιωμένους έλληνες σκηνοθέτες. Μέσα από την κινηματογραφική γλώσσα επιχειρείται η καταγραφή και γνωστοποίηση σε ευρύτερα ακροατήρια άγνωστων πτυχών της σημερινής πραγματικότητας διαφορετικών κοινοτήτων των ελλήνων Ρομά και του τρόπου που αυτή συμπλέκεται με την ιστορικότητα και τη συλλογική ταυτότητα των συγκεκριμένων πληθυσμών.
- Στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση προσαρμοσμένων μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στη μόνιμη και στις περιοδικές εκθέσεις του Βυζαντινού Μουσείου για σχολικές ομάδες με σημαντική παρουσία μαθητών Ρομά από το 66ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών και τα 2ο και 3ο Γυμνάσιο της Αγίας Βαρβάρας. Τα προγράμματα κινήθηκαν θεματικά κυρίως γύρω από ζητήματα καθημερινής ζωής και διατροφής στο Βυζάντιο, διευκολύνοντας τη γνωριμία με έναν πολύμορφο κόσμο του παρελθόντος και επιτρέποντας, ταυτόχρονα, συγκρίσεις και παραλληλισμούς με σημερινές εμπειρίες των παιδιών που συμμετείχαν.

- Στη διοργάνωση ανοιχτών εκδηλώσεων (συζητήσεις, προβολές ταινιών, μουσικές εκδηλώσεις) για την προβολή σε κοινό Ρομά και μη Ρομά πτυχών της ταυτότητας των ελλήνων Ρομά που ανατρέπουν βαθιά ριζωμένες στερεοτυπικές αντιλήψεις.
 - Στην άτυπη επιμόρφωση νέων Ρομά σε θέματα πολιτιστικής διαμεσολάβησης και την πραγματοποίηση με τη συμμετοχή τους δράσεων προσέγγισης με την κοινότητα. Προσαρμοσμένη στις ανάγκες, τα ερωτήματα και τα ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων, η διαδικασία γονιμοποίησε την αμφίδρομη επικοινωνία, παράγοντας σημαντικά αποτελέσματα: έφηβοι και ενήλικες Ρομά έγιναν οι προσωπικοί «ξεναγοί» στο μουσείο φίλων και συγγενών, μαθητές μυήθηκαν με εναλλακτικούς τρόπους σε ζητήματα μουσειακής λειτουργίας, ένα μουσικό σχήμα παραδοσιακής μουσικής γεννήθηκε μέσα από την ανάγκη έκφρασης και επικοινωνίας με επισκέπτες Ρομά και μη Ρομά.
 - Στην έκδοση τόμου με κείμενα που αναδεικνύουν πλευρές της ιστορικής διαδρομής των Ρομά στον ελλαδικό χώρο και προβάλλουν δράσεις που σχετίζονται με την αντιμετώπιση τρεχόντων προβλημάτων σε θέματα εκπαίδευσης και πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά. Η έκδοση θα εμπλουτίσει βιβλιοθήκες υπηρεσιών πολιτισμού, δήμων, συλλόγων Ρομά και άλλων φορέων, προσφέροντας τεκμηριωμένη γνώση και παραδείγματα θετικών δράσεων και καλών πρακτικών αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Τέλος, κομβικής σημασίας για τη δράση υπήρξε η συνεργασία που αναπτύχθηκε με περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (Μουσείο Βυζαντινού

Πολιτισμού/Θεσσαλονίκη, 3η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων / Χίος, 5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων / Σπάρτη, 12η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων / Καβάλα, 21η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων / Κέρκυρα, 23η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων / Χαλκίδα, 26η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων / Καλαμάτα), που δέχτηκαν με προθυμία να συμβάλουν σε ένα πρωτότυπο εγχείρημα σχεδιασμένης προσέγγισης με τις κοινότητες πληθυσμών Ρομά της περιοχής ευθύνης τους.

Ο πειραματικός χαρακτήρας της όλης προσπάθειας υπαγόρευσε και τον τρόπο με τον οποίο οργανώθηκε:

- εντοπίστηκαν σε κάθε περιοχή οι απαραίτητοι σύνδεσμοι με τις κοινότητες Ρομά, που κρίθηκε πως είναι αναγκαίο να εμπλακούν από την αρχή σε όλες τις φάσεις σχεδιασμού και υλοποίησης των επιμέρους δράσεων,
- πραγματοποιήθηκαν προκαταρκτικές συναντήσεις εργασίας σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Σπάρτη για να διευκρινιστούν ζητήματα στοχοθεσίας και μεθοδολογίας, να συζητηθούν τα χαρακτηριστικά και οι ιδιαίτερες παράμετροι που καθορίζουν τη ζωή κάθε τοπικής κοινότητας Ρομά, να εντοπιστούν οι δυνατότητες και οι περιορισμοί που θέτουν οι μουσειακές συλλογές και τα μνημεία ανά περιοχή, να διαμορφωθεί κλίμα συνεργασίας και εμπιστοσύνης,
- ο σχεδιασμός κάθε δράσης προσαρμόστηκε στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα της εκάστοτε ομάδας που συμμετείχε, αναπτύχθηκαν συνεργασίες και με σχολικές μονάδες όπου

κρίθηκε σκόπιμο, καταγράφηκαν τα αποτελέσματα και οι εντυπώσεις των συμμετεχόντων, τεκμηριώθηκαν όλες οι διαδικασίες,

- με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων, τόσο από την πλευρά των υπηρεσιών όσο και των συνδέσμων με τις κοινότητες Ρομά, πραγματοποιήθηκε τελική συνάντηση εργασίας, όπου παρουσιάστηκαν και αποτιμήθηκαν οι εμπειρίες που αποκομίστηκαν, ενώ συζητήθηκαν οι δυνατότητες επανάληψης και επέκτασης ανάλογων δράσεων. Στις σελίδες που ακολουθούν παρουσιάζονται συνοπτικά οι διαφορετικές ενημερωτικές-εκπαιδευτικές δράσεις γνωριμίας με μουσεία και μνημεία, που πραγματοποιήθηκαν σε κάθε περιοχή. Ένας κοινός τους παρονομαστής είναι πως κατάφεραν να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων για την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου, να τους εμπλέξουν ενεργητικά σε διαδικασίες άτυπης μάθησης, να κεντρίσουν τη φαντασία και να ενεργοποιήσουν τη μνήμη, να κερδίσουν τα χαμόγελα στα χείλη μικρών και μεγάλων. Η επιτυχία της δράσης «Με τους Ρομά στο μουσείο», που σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στην στενή συνεργασία με τους άμεσα εμπλεκόμενους πληθυσμούς, υπογραμμίζει τις πολλαπλές δυνατότητες των μουσείων και των υπηρεσιών που διαχειρίζονται τα μνημεία, με τον θεσμικό τους ρόλο και το κύρος που διαθέτουν, να χαράσσουν αποτελεσματικούς δρόμους επικοινωνίας με επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες και να παρεμβαίνουν θετικά σε κοινωνικό επίπεδο.

Στα βυζαντινά μνημεία της Δράμας

Η 12η ΕΒΑ επέλεξε να διοργανώσει τη δράση στα βυζαντινά μνημεία της Δράμας όπου αφενός δεν υπήρχε πρόβλημα μετακίνησης και αφετέρου εντοπίστηκε άμεσα μεσολαβητής της κοινότητας.

Η κοινότητα της πόλης της Δράμας αποτελείται από 100 περίπου οικογένειες και ο αριθμός τους εκτιμάται πως ξεπερνά τα 700 άτομα. Είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία μόνιμοι κάτοικοι από γενιές και δε φαίνεται να υπάρχει εισροή από το εξωτερικό. Υπάρχει διαστρωμάτωση, με μεγάλο κομμάτι να κατοικεί σε συνοικισμό στην είσοδο της πόλης σε δύσκολες συνθήκες (συλλέκτες μετάλλων και εργάτες γης) και ένα τμήμα να δραστηριοποιείται στο εμπόριο (λαϊκές) να ζει στην πόλη.

Η δράση πραγματοποιήθηκε στα τέλη Μαρτίου. Συμμετείχαν μέλη δύο πολυμελών οικογενειών και τεσσάρων γενεών (από 65 έτη έως νεογέννητο) με προφανή διάθεση (από την αμφίεση) να τιμήσουν το γεγονός. Η ξενάγηση ξεκίνησε από την Αγία Σοφία Δράμας (μεσοβυζαντινό μνημείο με μεταγενέστερες επεμβάσεις). Θέματα ορολογίας και χρονολόγησης έπρεπε να απλοποιηθούν. Η παρουσίαση έγινε όσο το δυνατόν με ερωταποκρίσεις και κατά ενδιαφέροντα τρόπο. Οι μεγαλύτερες κυρίες απαντούσαν με την περισσότερη ευκολία. Ακολούθησε το τμήμα των βυζαντινών τειχών της πόλης, όπου συζητήθηκαν και θέματα αναστήλωσης ή της παλιάς εικόνας της πόλης. Τα τείχη βρίσκονται σχεδόν παράλληλα με τον άλλοτε ανοιχτό

χείμαρρο, σήμερα εγκιβωτισμένο, και διαμορφωμένο σε δρόμο στον οποίο γίνεται το παζάρι της πόλης. Η έκπληξη τους ήταν μεγάλη από το γεγονός πως δουλεύουν τόσο κοντά στα τείχη και ποτέ δεν τα είχαν επισκεφθεί. Η πορεία ολοκληρώθηκε στον Ναό των Ταξιαρχών, μονόχωρο υστεροβυζαντινό κτίσμα, και στη διαδρομή παρουσιάστηκε η τοπογραφία της βυζαντινής πόλης.

Η διάθεση ήταν ευχάριστη και οι συμμετέχοντες έδειξαν να απολαμβάνουν μian άλλη γνωριμία με την πόλη τους. Τονίστηκε η ανάγκη και η κοινότητα των Ρομά και ιδιαίτερα τα παιδιά να βιώνει ό,τι και οι υπόλοιποι κάτοικοι. Έστω και αν δεν έχουν μείνει πολλές πληροφορίες στους συμμετέχοντες, τουλάχιστον γνωρίζουν καλύτερα την τοπογραφία της πόλης και κάποια τοπότημά της. Επίσης, αποφασίστηκε να υπάρξει και επίσκεψη ομάδας παιδιών στο αρχαιολογικό μουσείο της πόλης.

Η δράση μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχημένη με την προϋπόθεση της επανάληψης. Αυτό ίσως οδηγήσει σε μελλοντική ζήτηση από την πλευρά της κοινότητας και όχι μόνο από εκείνην του Υπουργείου.

Παρά το γεγονός πως οι συμμετέχοντες αποτελούν τμήμα μιας μεσαίας τάξης Ρομά, που αισθάνεται τη Δράμα πατρίδα της, η επαφή με την ιστορία του τόπου μέσα από τα μνημεία, της επιτρέπει να αισθάνεται περισσότερο ενσωματωμένη.

12η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων – Καβάλα
Μιχάλης Λυχούνας, Αρχαιολόγος 12ης ΕΒΑ
Σύνδεσμος με την κοινότητα Ρομά: Νίκος Τσακίρης
Φωτογραφίες: Μιχάλης Λυχούνας

Στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Τομέας Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, συνεργάστηκε με τον Σύλλογο Γυναικών Ρομά Δενδροποτάμου. Στην πρώτη συνάντηση στις 13 Ιανουαρίου 2014 που πραγματοποιήθηκε στον χώρο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, γνωρίστηκαν οι αρχαιολόγοι του Μουσείου με τις εκπροσώπους του Συλλόγου και συζητήσαν για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της δράσης.

Την Κυριακή 9 Μαρτίου 2014 επισκέφτηκε το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού μια ομάδα νεαρών γυναικών Ρομά από τον παραπάνω Σύλλογο. Στόχος της επίσκεψης ήταν να γνωρίσουν τη θέση της γυναίκας στο Βυζάντιο μέσα από τα εκθέματα του μουσείου. Τις υποδέχτηκαν οι εργαζόμενες στον Τομέα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου. Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε αρχικά στον χώρο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, όπου έγινε μια πρώτη γνωριμία μεταξύ των γυναικών Ρομά και των εκπροσώπων του Μουσείου. Στη συνέχεια έγινε συζήτηση σχετικά με το Βυζάντιο, τα χρονικά και τα γεωγραφικά όριά του, με τη βοήθεια ενός χάρτη της βυζαντινής αυτοκρατορίας, και μια αναφορά στην πρώτη παρουσία των Ρομά στο Βυζάντιο. Ακολούθησε περιήγηση στην αίθουσα του Μουσείου «Παλαιοχριστιανική πόλη και κατοικία» με θέμα: «Η γυναίκα στο Βυζάντιο». Η περιήγηση περιορίστηκε μόνο σ'

αυτήν την αίθουσα, καθώς εδώ εκτίθεται η καθημερινή ζωή στην παλαιοχριστιανική εποχή με αντικείμενα που δείχνουν την παρουσία της γυναίκας, αλλά και την απουσία της από αντρικές ασχολίες, οι οποίες δηλώνονται με αντικείμενα που σχετίζονται αποκλειστικά με τους άντρες.

Οι περισσότερες γυναίκες που συμμετείχαν στη δραστηριότητα αυτή είχαν επισκεφτεί και παλιότερα το Μουσείο, κάποιες από αυτές με το σχολείο τους. Ωστόσο ανέφεραν ότι ευχαριστήθηκαν τη συγκεκριμένη επίσκεψη και έκαναν διάφορες ερωτήσεις που φανέρωναν το ενδιαφέρον τους για τη θέση της γυναίκας στο Βυζάντιο. Αναπόφευκτα έγιναν συσχετισμοί και με τη θέση της γυναίκας στις δικές μας σύγχρονες κοινωνίες. Στο τέλος δήλωσαν πως θα ήθελαν να έρθουν ξανά για να περιηγηθούν και στο υπόλοιπο Μουσείο. Σχόλια των γυναικών: *Ήταν ενδιαφέροντα όσα είδαμε.*

Με εντυπωσίασαν τα κουτάλια. Δεν μας φτάνει αυτό που είδαμε.

Θέλουμε να έρθουμε και άλλη φορά. Έχουμε κοινά στοιχεία και παρόμοια αντικείμενα με το Βυζάντιο. Η ζωή μας σήμερα βασίζεται στα αρχαία χρόνια. Η γυναίκα από παλιά ήταν μέσα στην κουζίνα.

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού – Θεσσαλονίκη

Αρχαιολόγοι ΜΒΠ: Ρένα Βεροπουλίδου, Ιουλία Γαβριηλίδου, Εύα Φουρλίγκα

Σύνδεσμοι με την κοινότητα Ρομά: Γιαννούλα Μάγγα και Κατερίνα Μπεμπέ, Πρόεδρος και Γραμματέας του Συλλογου Γυναικών Ρομά Δενδροποτάμου αντίστοιχα

Βίντεο: Ρένα Βεροπουλίδου

Φωτογραφίες: Ρένα Βεροπουλίδου, Ιουλία Γαβριηλίδου

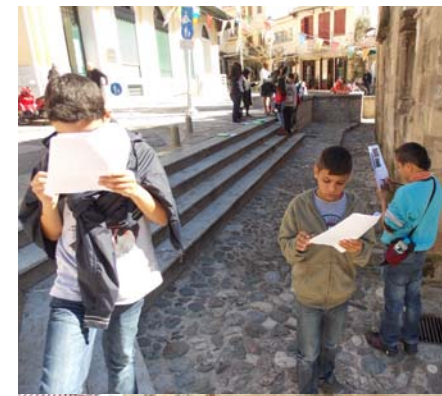

Στο κάστρο της Καλαμάτας, στον βυζαντινό ναό των Αγίων Αποστόλων και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας

Η 26η ΕΒΑ σχεδίασε και υλοποίησε εκπαιδευτική δράση για τα παιδιά της Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου Ασπροχώματος, του οποίου οι μαθητές προέρχονται στην πλειονότητά τους από την τοπική κοινότητα των Ρομά. Η δράση εξελίχθηκε σε τρία στάδια και είχε σκοπό μέσα από τη βιωματική προσέγγιση του χώρου, την παρατήρηση και το παιχνίδι να φέρει τα παιδιά σε επαφή με σημαντικά μνημεία της περιοχής, βοηθώντας τα να αισθανθούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου τους. Προηγήθηκε στο σχολείο συνάντηση γνωριμίας με την ομάδα των παιδιών και παρουσίαση μέσω βιντεοπροβολής της επιστήμης της αρχαιολογίας, της ανασκαφικής διαδικασίας και του μουσείου που επρόκειτο να επισκεφθούν. Ακολούθησαν σε διαφορετικές ημέρες οι επισκέψεις των παιδιών στο κάστρο της Καλαμάτας, στον βυζαντινό ναό των Αγίων Αποστόλων και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας. Κατά την περιήγηση στο κάστρο, ο εντοχισμένος θυρεός των Ενετών προσέφερε το έναυσμα για εκτενέστερη αναφορά στον χαρακτήρα των οικοσμήμων ως τρόπου δήλωσης προσωπικής ή ομαδικής ταυτότητας. Με αφορμή τη συζήτηση αυτή κάθε παιδί ζωγράφισε το δικό του οικοσμήμο, είτε ανατρέχοντας σε παραδοσιακές ασχολίες της οικογένειάς του, είτε σκεπτόμενο το επιθυμητό μελλοντικό του επάγγελμα. Η δράση συνεχίστηκε στον ναό των Αγίων

Αποστόλων, στο κέντρο της πόλης, όπου τα παιδιά είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν βασικά στοιχεία της αρχιτεκτονικής και του τρόπου διακόσμησης ενός βυζαντινού ναού. Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε με την επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας, που τους έδωσε την ευκαιρία να δουν από κοντά σημαντικά ευρήματα διαφόρων ιστορικών περιόδων, και να εξοικειωθούν με τον άγνωστο για αυτά χώρο ενός μουσείου. Με τη βοήθεια εκπαιδευτικού φυλλαδίου συμμετείχαν σε παιχνίδι εντοπισμού συγκεκριμένων εκθεμάτων που αναφέρονταν σε: α) διαφορετική προέλευση – εθνότητες, β) μεταλλικά αντικείμενα (αναφορά σε ασχολίες που ασκούσαν κατά το παρελθόν τσιγγάνοι), γ) αντικείμενα σε δεύτερη χρήση (αναφορά στην οικεία πρακτική ανακύκλωσης υλικών). Τα παιδιά περιηγήθηκαν μόνα τους στον χώρο του μουσείου, άσκησαν την παρατηρητικότητα τους και διασκέδασαν ζωγραφίζοντας το δικό τους πινάκιο. Τα παιδιά *«ενθουσιάστηκαν, απέκτησαν καινούργια βιώματα και το σημαντικότερο ήρθαν σε επαφή με χώρους που είναι αρκετά δύσκολο έως αδύνατο να τους επισκεφθούν με τους γονείς τους»* (από το φυλλάδιο αξιολόγησης του προγράμματος).

26η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων – Καλαμάτα
Κωνσταντίνα Γερολύμου, αρχαιολόγος 26ης ΕΒΑ
Σύνδεσμος με την κοινότητα Ρομά: Όλγα Καπόνη, μέλος
Συλλόγου Γονέων & Κηδεμόνων Σχολείου Ασπροχώματος
Εκπαιδευτικοί: Ιωάννα Σινάπη, διευθύντρια Δημοτικού
Σχολείου Ασπροχώματος, Νίκη Βασιλείου, Κωνσταντίνα
Αναστασσοπούλου
Φωτογραφίες: Κωνσταντίνα Γερολύμου, Όλγα Καπόνη

Στο Παλαιό Φρούριο της Κέρκυρας

Ο χώρος που επιλέξαμε για να πραγματοποιήσουμε τις δράσεις του προγράμματος είναι το Παλαιό Φρούριο, ένας χώρος που τα παιδιά των Ρομά σπάνια επισκέπτονται, παρόλο που είναι ο σημαντικότερος αρχαιολογικός χώρος της πόλης της Κέρκυρας και εύκολα προσβάσιμος. Απευθυνθήκαμε σε ομάδα παιδιών από τον οικισμό και τα καλέσαμε στο Φρούριο, ως μια μεγάλη παρέα διαφορετικών ηλικιών, για να πάρουν μέρος σε μια εξωσχολική δραστηριότητα το απόγευμα της Πέμπτης 3 Απριλίου 2014. Σκοπός μας ήταν η επίσκεψη να αποτελέσει αφορμή για μια σειρά από δραστηριότητες που θα εναρμονίζονταν με τα ενδιαφέροντα των παιδιών και θα μετέτρεπαν την επίσκεψη σε μια ευχάριστη εμπειρία· η έκταση των δράσεων θα εξαρτιόταν από το ενδιαφέρον των παιδιών. Οι δράσεις στόχευαν στην καλλιέργεια του κλίματος ασφάλειας, αποδοχής και εμπιστοσύνης, στην αισθητική απόλαυση, στην ελεύθερη έκφραση και στη σημασία της συμμετοχικότητας, στη διαδραστικότητα, στη βιωματική μάθηση και στη συναισθηματική εμπλοκή, στη γνωριμία με την τοπική ιστορία και στην αναγωγή σε καταστάσεις της σημερινής εποχής και της καθημερινής ζωής. Οι δράσεις ξεκίνησαν με διαδραστική περιήγηση στον χώρο του Παλαιού Φρουρίου. Η συζήτηση κινήθηκε γύρω από τις ανάγκες που οδήγησαν στην επιλογή της θέσης του και τη σημασία του για την άμυνα του νησιού, τη φρουριακή αρχιτεκτονική και τις τεχνικές κατασκευής, τις διαφορετικές

χρήσεις του χώρου, τις τεχνικές άμυνας και επίθεσης, τα όπλα, τα σύμβολα της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, τη σημερινή του αξία ως μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO και τη σημασία της προστασίας του. Η δεύτερη δραστηριότητα ήταν η αφήγηση παραμυθιού. Διαλέξαμε ένα λαϊκό θρύλο από το Πύθιο του Έβρου με τίτλο «το ζωντάνι» και θέμα ένα εγκαταλειμμένο κάστρο. Η αφήγηση έγινε από ηθοποιό του ΔΗΠΕΘΕ Κέρκυρας. Στη συνέχεια στα παιδιά μοιράστηκαν υλικά ζωγραφικής για να αποδώσουν θέματα εμπνευσμένα από την περιήγηση ή από σκηνές του παραμυθιού. Τέλος, η ομάδα είχε την ευκαιρία να εξοικειωθεί με μορφές καλλιτεχνικής δημιουργίας της ύστερης βυζαντινής περιόδου μέσα από την ξενάγηση στη Βυζαντινή Συλλογή του φρουρίου από την προϊσταμένη της 21ης ΕΒΑ κ. Δ. Ρηγάκου. Ο απολογισμός των δράσεων υπήρξε ιδιαίτερα θετικός. Η συμμετοχή των παιδιών ήταν ενεργή και αυθόρμητη. Ένοιωσαν αμέσως οικεία στο χώρο, προβληματίστηκαν, εκφράστηκαν ελεύθερα, διασκέδασαν και όταν ήρθε η ώρα να φύγουν τα σχόλια που ακούστηκαν ήταν: *θα ξανάρθουμε, ήταν πολύ ωραία, ευχαριστούμε, δεν θέλουμε να φύγουμε.*

21η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων – Κέρκυρα
Σχεδιασμός: Μερóπη Ζιωγάνα, αρχαιολόγος 21ης ΕΒΑ
Υλοποίηση δράσεων: Διαμάντω Ρηγάκου, αρχαιολόγος, προϊσταμένη 21ης ΕΒΑ, Μερóπη Ζιωγάνα
Σύνδεσμος με την κοινότητα Ρομά: Νικολέτα Δαρμανή
Αφήγηση Παραμυθιού: Αλεξάνδρα Παγιατάκη
Φωτογραφίες-Βίντεο: Δημήτρης Μπάλλας, Διαμάντω Ρηγάκου

Στον βυζαντινό ναό του Αγίου Γεωργίου στο Ξηροκάμπι και Χριστούγεννα στη Σκάλα Λακωνίας

Η 5η ΕΒΑ επιχείρησε δικτύωση με ομάδες Ρομά σε περιοχές των Δήμων Σπάρτης και Ευρώτα, με την κοινότητα Ρομά της Σκάλας του Δήμου Ευρώτα και με κοινότητες του Δήμου Σπάρτης, των οποίων μέλη φοιτούν στο Δημοτικό Σχολείο Ξηροκαμπίου. Οι επαφές με τις κοινότητες κατέληξαν στη διοργάνωση δύο δράσεων. Η πρώτη είχε τίτλο «Χριστός γεννάται, δοξάσατε», απευθυνόταν σε οικογένειες Ρομά από την κοινότητα Σκάλας και επικεντρωνόταν στα έθιμα του Δωδεκαόρτου, και την καταγωγή τους. Πραγματοποιήθηκε στις 23 /12/2013 στην αίθουσα του Πνευματικού Κέντρου του Δ. Ευρώτα με τη συμμετοχή 30 μελών —12 εκ των οποίων παιδιά έως 9 ετών. Κατά τη διάρκειά της οι οικογένειες ενημερώθηκαν από αρχαιολόγο της υπηρεσίας για την καθιέρωση των εορτών των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς και των σχετικών εθίμων και μετείχαν σε συζήτηση κοινωνώντας σχετικά βιώματά τους. Στη συνέχεια έλαβαν μέρος με ενθουσιασμό σε εργαστήρι κατασκευών αξιοποιώντας τις νέες τους γνώσεις, αποτυπώνοντας μοτίβα από μνημεία της ευρύτερης περιοχής. Η δεύτερη δράση υλοποιήθηκε στις 19/2/2014 με μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Ξηροκαμπίου, στο οποίο φοιτά σημαντικός αριθμός Ρομά. Διοργανώθηκε σε συνεργασία με τον Συλλόγο Διδασκόντων του σχολείου και εκπροσώπων

της κοινότητας Ρομά της περιοχής, απευθυνόταν στο σύνολο των μαθητών της Γ' τάξης, είχε σαν αντικείμενό της τον βυζαντινό ναό του Αγίου Γεωργίου και στόχευε στην εξοικείωση των μαθητών με την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους. Στη διάρκεια της δράσης (19/2/2014) τα παιδιά πήραν τον ρόλο του ξεναγού, για τους επισκέπτες του Ξηροκαμπίου και τους οδήγησαν στην «ανακάλυψη» ενός βυζαντινού μνημείου. Μέσω αναζήτησης και παρατήρησης, με την καθοδήγηση αρχαιολόγου και εκπαιδευτικών, τα παιδιά ανέτρεξαν στην ιστορία του Ξηροκαμπίου, έμαθαν για τον άγιο Γεώργιο, γνώρισαν το μνημείο μέσα από τα στάδια οικοδόμησης και παρεμβάσεων, ενημερώθηκαν για την τέχνη της τοιχογραφίας, κατανόησαν την έννοια του μνημείου και την ανάγκη προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στη συνέχεια συμμετείχαν σε δύο δραστηριότητες. Ενδιαφέρον συμμετοχής σε παρόμοια εκπαιδευτική δραστηριότητα εκδηλώθηκε και από το 7ο Δημοτικό Σχολείο Σπάρτης (οικισμός Καλογωνιά), στο οποίο καταγράφεται μικρός αριθμός μαθητών Ρομά.

5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων – Σπάρτη
Αρχαιολόγοι: Ευαγγελία Πάντου, αν. Προϊσταμένη, Γιάννα Κατσουγκράκη (συντονισμός, σχεδιασμός, υλοποίηση), Ελένη Κοκκινάκου (Εκπαιδευτικό πρόγραμμα στη Σκάλα) Σύνδεσμος με την κοινότητα Ρομά: Πέτρος Καραγιάννης Εκπαιδευτικοί: Κώστας Αρβανίτης, Διευθυντής 9ου Δημοτικού Σχολείου Ξηροκαμπίου, Φωτεινή Χατζάκου, Ελένη Φραγκή Συνεργάτες: Δημήτρης Διαμαντάκος, αντιδήμαρχος Δ. Ευρώτα, π. Γεώργιος Λάτσης, εφημέριος Ξηροκαμπίου Φωτογραφίες: Θάλεια Ρήγου, φωτογράφος 5ης ΕΒΑ

Στα μνημεία της γειτονιάς στη Χαλκίδα

Η δράση ήταν μια βόλτα στη γειτονιά των μαθητών του 10ου Δημοτικού Σχολείου Χαλκίδας. Εκεί που ζουν και πηγαίνουν σχολείο και οι Ρομά της πόλης. Τρεις αρχαιολόγοι συνεργάστηκαν με τη διαμεσολαβήτρια της κοινότητας και τους δασκάλους των 23 παιδιών (11 μαθητές Ρομά), που μελέτησαν τη γειτονιά τους.

Για να γίνει η πρώτη γνωριμία, ορίστηκε μια συνάντηση στο σχολείο. Η γνωριμία έγινε στο πλαίσιο ενός παιχνιδιού, στο οποίο χρησιμοποιήθηκαν μια βαλίτσα κι ένα καλάθι που περιείχαν αντικείμενα συνδεδεμένα με διάφορα επαγγέλματα. Η αντιστοίχιση των αντικειμένων κατέληξε στην επιλογή των εργαλείων που χρησιμοποιεί ένας αρχαιολόγος. Ταυτόχρονα για να γίνει αντιληπτή η έννοια του «μνημείου» έγιναν προβολές διαφανειών από ανασκαφές, και μνημεία. Τέλος για να περιγραφεί και να βιωθεί η εμπειρία της μνήμης που συνδέεται με το μουσείο, ζητήθηκε από τα παιδιά την ημέρα της δράσης να φέρουν ένα παλιό ή αγαπημένο αντικείμενο που τα ίδια θα έβαζαν σε ένα μουσείο. Η δράση στη γειτονιά έγινε δύο μέρες μετά. Οι μαθητές-μελετητές, κρατώντας ένα αντικείμενο και δύο δελτία καταγραφής (εκπαιδευτικά φύλλα εργασίας) ο καθένας, επρόκειτο να επισκεφθούν τρία μνημεία.

Το πρώτο μνημείο, ένα σπίτι της ελληνιστικής εποχής, βρισκόταν στο υπόγειο του σχολείου. Με τη βοήθεια της γνωστής πια στα παιδιά βαλίτσας του επαγγελματία που περιείχε μικρά εργαλεία, μετροταινία, φωτογραφική μηχανή

και ημερολόγιο τα παιδιά με τη βοήθεια των αρχαιολόγων έκαναν ό,τι και αυτοί.

Το δεύτερο μνημείο, ένα οθωμανικό υδραγωγείο, που βρίσκεται στη μέση δρόμου, λίγα μέτρα απ' την αυλή του σχολείου, μελετήθηκε από τους μαθητές ενώ ένα φύλλο καταγραφής και μια αυτοσχέδια μακέτα χρησιμοποιήθηκαν για να γίνει κατανοητή η χρήση του μνημείου, οι γνωστές σε όλους «Καμάρες».

Το τρίτο μνημείο η «Αρέθουσα», είναι ένα παλιό εργοστάσιο οινόπνευματοποιίας, τώρα εργοτάξιο που μετατρέπεται σε αρχαιολογικό μουσείο. Ένα ακόμα δελτίο καταγραφής βοήθησε τα παιδιά να αντιληφθούν το βιομηχανικό κτήριο ενώ ένα παιχνίδι κίνησης την ηλικία του. Στην πλατεία δίπλα στην «Αρέθουσα» τα παιδιά έστησαν το υπαίθριο μουσείο τους. Τα αντικείμενα που είχαν φέρει μαζί τους παρουσιάστηκαν υπομνηματισμένα καθώς τα παιδιά έγραψαν τις σχετικές λεζάντες.

23η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων - Χαλκίδα
Αρχαιολόγοι ΕΒΑ: Πένυ Γκάνη, Μαρία-Νίκη Κουτσούκου, Ειρήνη Κωνσταντού
Ελένη Κόττη, σπουδάστρια σε πρακτική, Τμήμα Μουσειολογίας, Μουσειογραφίας & Σχεδιασμού Εκθέσεων
Σύνδεσμος με την κοινότητα Ρομά: Ζωγραφία Κατσαρή
Εκπαιδευτικοί: Ελένη Παπαμήτσου, Διευθύντρια 10ου Δημοτικού Σχολείου Χαλκίδας, Κωνσταντίνα Παπαϊωάννου
Φωτογραφίες: Πένυ Γκάνη, Μαρία-Νίκη Κουτσούκου, Ειρήνη Κωνσταντού, Κωνσταντίνα Παπαϊωάννου
Βίντεο: <http://todekatokalo.blogspot.gr/>, <http://10dim-chalk.eyv.sch.gr/autosch/joomla15/>

Στο Κάστρο και στο Βυζαντινό Μουσείο της Χίου

Η συνάντηση έγινε το Σάββατο στις 22 Μαρτίου 2014. Η ομάδα αποτελούνταν από αγόρια και κορίτσια ηλικίας 13-20 χρονών. Αφού συστηθήκαμε, περπατήσαμε στη γέφυρα που διασχίζει την τάφρο και διαβήκαμε στο Κάστρο από τη κεντρική Πύλη, συζητώντας την ιστορία του και τον ρόλο του στους αιώνες. Ακολουθώντας την καμαροσκέπαστη στοά της εισόδου, επισκεφτήκαμε τη «Ϊσκοτεινή Φυλακή», γενοβέζικο κτίσμα που κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας χρησιμοποιήθηκε ως τόπος φυλάκισης των προκρίτων της Χίου πριν οδηγηθούν στην αγχώνη. Η περιήγηση συνεχίστηκε στο όμορο διοικητικό κτήριο των χρόνων της Γενουατοκρατίας, το «Παλάτι Ιουστινιάνη», το οποίο από το 1988 χρησιμοποιείται ως χώρος περιοδικών εκθέσεων της Εφορείας Αρχαιοτήτων. Με αφορμή τη φωτογραφική έκθεση γενοβέζικων μνημείων της Χίου, που φιλοξενείται στον χώρο, μιλήσαμε για τις βίγλες, τους θυρεούς, τα ανάγλυφα της εποχής. Μια φωτογραφία με γενική άποψη του Κάστρου, ξύπνησε μνήμες στην ομάδα, αφού μέλη της αναγνώρισαν τμήμα της τάφρου ως τόπο κατοίκησης των Ρομά κατά τη δεκαετία του 1990. Επόμενη στάση ήταν η πλατεία του Κάστρου, όπου παρατηρώντας τα εναπομείναντα λείψανα της κρήνης, που σωζόταν μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα, συζητήσαμε για την αποκατάσταση των μνημείων. Αφού είδαμε το διατηρημένο τούρκικο νεκροταφείο στη δυτική πλευρά της πλατείας, περπατήσαμε στους δρόμους του Κάστρου και

καταλήξαμε στο Οθωμανικό Λουτρό, κτίσμα του 18ου αιώνα που αποκαταστάθηκε πρόσφατα από την Εφορεία. Οι χώροι αναγνωρίστηκαν, περιγράφηκαν και έγινε ενημέρωση για τη λειτουργία του λουτρού, τους ανθρώπους που εργάζονταν εκεί, αυτούς που το χρησιμοποιούσαν κ.α. Τα «υπόκαυστα» και το σύστημα σωληνώσεων μεταφοράς του ζεστού νερού και ατμού στους χώρους, εντυπώσισαν. Προχωρώντας προς τη βόρεια πύλη (Επάνω Πορτέλο) με ενδιάμεση στάση σε μια από τις τούρκικες βρύσες του Κάστρου, καταλήξαμε στη τάφρο του Κάστρου. Η επίσκεψη στο Βυζαντινό Μουσείο της Χίου —αποτέλεσμα της επιθυμίας των μελών της ομάδας μιας και δεν συμπεριλαμβανόταν στον αρχικό σχεδιασμό— ήταν η συνέχεια της δράσης. Μιλήσαμε για το κτήριο που στεγάζει το Μουσείο —άλλοτε μουσουλμανικό τέμενος (Μετζιτιέ Τζαμί)— και μέσω των εκθεμάτων προσεγγίσαμε τα χρόνια της παλαιοχριστιανικής, μεσαιωνικής και Τουρκοκρατούμενης Χίου. Η περιήγηση με τα μέλη της κοινότητας Ρομά της Χίου σε ένα μνημείο και ένα Μουσείο της πόλης ήταν ενδιαφέρουσα και σημαντική εμπειρία και αφορμή για επόμενες συναντήσεις με πρώτη προγραμματισμένη την επίσκεψη στα εργαστήρια κεραμικής της Εφορείας στο Οσμανιέ Τζαμί, όπου οι συνηρητές θα παρουσιάσουν τη δουλειά τους.

3η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων – Χίος
Στέλλα Φαϊτάκη, αρχαιολόγος 3ης ΕΒΑ
Σύνδεσμος με κοινότητα Ρομά: Κατερίνα Παντελή
Φωτογραφίες: Γιάννης Οικονόμου

Η έκδοση αυτή υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου
«Με τους Ρομά στο μουσείο»

Με την υποστήριξη του Προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης
για την Απασχόληση και την Κοινωνική Αλληλεγγύη - PROGRESS (2007-2013)

Ομάδα έργου Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου

Υπεύθυνη έργου: δρ Αναστασία Λαζαρίδου

Συντονιστής – επιστημονικός υπεύθυνος έργου: Στάθης Γκότσης

Ειδικός Σύμβουλος και σύνδεσμος με την κοινότητα Ρομά: Γιάννης Γεωργίου

Επιστημονική Υποστήριξη – Υποστήριξη Υλοποίησης: Παναγιώτης Βοσνίδης,
Έλενα Μπέτζου

Επιμέλεια Εκδόσεων: δρ Γιασμίνα Μωυσείδου

Γραφιστικός Σχεδιασμός: Γιάννης Σταυρινός

Υπεύθυνη Προβολής: Μάγδα Ζήνδρου

Λογιστική Υποστήριξη: Μαρία Μπίθα

Φωτογραφική τεκμηρίωση: Véronique Magnes

Υποστήριξη έργου: Πέτρος Καλόφωνος, Δώρα Κανακάκη, Γιώργος Σουπιός,
Άρτεμις Σταματέλου, Γιάννης Χατζηχρήστος, Γιώργος Χρας

Copyright @ 2014

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ – BYZANTINO & ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ
HELLENIC MINISTRY OF CULTURE & SPORTS – BYZANTINE & CHRISTIAN MUSEUM

Οι πληροφορίες που περιέχονται σε αυτή την έκδοση δεν απηχούν υποχρεωτικά τις θέσεις
ή απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

*Η επίσκεψη και η ξενάγηση στο Μουσείο
και στους υπόλοιπους αρχαιολογικούς χώρους
μας βοήθησε να μάθουμε ένα κομμάτι
από την ιστορία του τόπου μας.
Βλέποντας, ακούγοντας και αγγίζοντας
το παρελθόν, ξεκινήσαμε ένα ταξίδι
που δεν τελειώνει και συνειδητοποιήσαμε
ότι στο ιστορικό γίνεσθαι εμείς ήμασταν εκεί
τόσο σαν θεατές όσο και σαν δράστες.
Η ιστορία σας είναι και δική μας ιστορία.*

Κατερίνα Παντελή, Χίος

Με την υποστήριξη
του Προγράμματος PROGRESS (2007-2013)
της Ευρωπαϊκής Ένωσης